

UOT 373.2

Nigar Ramiz qızı İsmayılova

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi

Ayşən Raqif qızı Əhmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN AİLƏ TƏRBİYƏSİNDƏ YOL VERİLƏN NÖQSANLARIN ARADAN QALDIRILMASI YOLLARI

Нигяр Рамиз гызы Исмайлова

доктор философии по педагогике

старший преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

Айшен Рагиф гызы Ахмедова

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ПУТИ УСТРАНЕНИЯ ОШИБОК ДОПУСКАЕМЫХ В СЕМЕЙНОМ ВОСПИТАНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Nigar Ramiz Ismayilova,

doctor of philosophy in pedagogy

senior lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University

Aishan Ragif Ahmadova

Azerbaijan State Pedagogical University

WAYS TO ELIMINATE ERRORS IN FAMILY EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Xülasə. Məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların ailədə tərbiyəsi zamanı yol verilən nöqsanlar və onların aradan qaldırılması üçün görülə biləcək işlər haqqında məlumat verilmişdir. Tərbiyə işi ailədən başlayır, zəncirvari olaraq, məktəbəqədər müəssisədə davam etdirilir. Bu nöqsanların aradan qaldırılması üçün əvvəlcə valideynlər müəyyən işlər görməli, daha sonra isə bunu tərbiyəçi-müəllimlər davam etdirməlidirlər.

Açar sözlər: *tərbiyə, ailədə tərbiyə, tərbiyədə nöqsan, bərpa üsulları, məktəbəqədər tərbiyə*

Резюме. В статье представлена информация об ошибках, допущенных при воспитании дошкольников в семье, и о том, что можно сделать для их устранения. Воспитательная работа начинается с семьи и продолжается по цепочке в дошкольном учреждении. Для того, чтобы устранить эти дефекты, сначала должны сделать определенные вещи родители, а затем это должны продолжить воспитатели-учителя.

Ключевые слова: *воспитание, воспитание в семье, ошибки воспитания, методы восстановления, дошкольное воспитание*

Summary. The article provides information about the mistakes made during the upbringing of preschool children in the family and what can be done to eliminate them. The work of education begins with the family and continues in a chain in the preschool institution. In order to eliminate these defects, parents must first do certain things, and then educators - teachers must continue this.

Key words: *education, education in the family, defects in education, recovery methods, preschool education*

Tərbiyə - şəxsiyyətin məqsədyönlü şəkildə formalaşması və inkişafı prosesidir. Tərbiyənin məqsədi uşaqlarda elə fərdi keyfiyyətlər formalaşdırmaqdır ki, bu uşaqlar həyatda rast gəldikləri çətinlikləri ən düzgün formada aradan qaldıra bilmiş olsunlar. İnsan həyatında tərbiyə çox mühüm əhəmiyyəti ilə seçilir. Tərbiyəetmə prosesi insan anadan olduğu andan ölənə qədər olan dövrü əhatə edir. Uşağın ilkin tərbiyə olunması genlərdən aldığı tərbiyə, daha sonra təhsil müəssisələrində aldığı tərbiyə, iş fəaliyyətində aldığı tərbiyə və s. formada olmaqla zəncirvari şəkildə davam edir. Bunu nəzərə alaraq deyə bilərik ki, tərbiyə ilkin olaraq genetik tərbiyə kimi başlayır. Genetik tərbiyə dedikdə, valideynlərdən uşağa, onların daşdığı genlərlə, irsən keçən tərbiyə nəzərdə tutulur. Daha sonra zəncirvari şəkildə davam edən ardıcılıq isə məktəbəqədər tərbiyədir. Bu müddət ərzində uşağa verilən tərbiyə uşağın bütün həyatı boyu onunla birgə olur və uşaq bütün həyatını həmin aldığı tərbiyə üzərində qurur. Bunu nəzərə alaraq, gərək hər bir valideyn də məhz bu önəmli mərhələyə xüsusilə diqqət etmiş olsun. Lakin günümüzün ən aktual problemlərindən biri də budur ki, əksər valideynlər buna dırnaqarası yanaşır, önəm vermirlər. Bunun nəticəsidir ki, həmin uşaqlar düzgün tərbiyə almış olmurlar, həm özləri əziyyət çəkir, həm də cəmiyyətin həyatında öz mənfi xarakteri ilə seçilərək, bir çox problemlərin, heç də müsbət hesab olunmayan halların yaranmasına səbəb olmuş olurlar. Bir çoxları bu xoşagəlməz halları görərək sonradan uşağın tərbiyəsi ilə məşğul olmağa cəhd edirlər. Əlbəttə ki, bu mənfi hallar heç də həmişə islah olunmur, müsbət yöndə dəyişilmir. Bir məşhur deyimdən alınan sərhə istinad etsək, hər şey öz zamanında olmalıdır, sonradan yağan yağışın qurumuş güllərə bir faydası olmur.

Bir çox alimlərin fikrinə görə, uşaqların tərbiyəsi 4, ya 6 yaşına kimi tamamlanmış olmalıdır. Belə ki, artıq bu yaşa qədər uşağın almış olduğu tərbiyə onun bir ömür həyatı boyu onunla bərabər davam etmiş olur və uşağın zamanla almış olduğu həyatı dərslər və tərbiyə prosesində əsaslı təsiri ilə seçilir. Həmçinin, uşağın ailədə, məktəbdə aldığı tərbiyə, düşüncə, davranış xüsusiyyətləri, hisslər və s. də ona birbaşa təsiri ilə nəzərə çarpır.

“A.S. Makarenko “Valideynlər üçün kitab” adlı əsərində ailə tərbiyəsinin bir sıra vacib məqamlarına toxunaraq vurğulamışdır: “Ailə tərbiyəsinin müvəffəqiyyətində valideynlərin vətəndaşlıq borclarını fəal surətdə, daimi, şüurlu yerinə yetirmələri həlledici əhəmiyyətə malikdir. Hansı ailələrdə ki, valideynlər bu məsuliyyəti, borcu dərinədən dərk edirlər, o ailələrdə heç bir müvəffəqiyyətsizlik baş verə bilməz. Makarenko övlad tərbiyə edilməsində qayğı və sevginin roluna diqqət çəkərək sevgi, məhəbbət göstərilmədən böyüdülmən uşaqların ailələrini sərt şəkildə tənqid edərək qeyd edirdi: “Əgər siz övlad həyata gətirib, ona valideyn məhəbbəti göstərmədən ötüşmək istəyirsinizsə, onda zəhmət çəkin cəmiyyəti xəbərdar edin ki, belə bir mürdar iş tutmaq arzusundasınız. Valideyn məhəbbəti görmədən tərbiyə edilmiş adamlar əksərən şikəst olurlar” (3, s. 16, 29).

Bu gün məktəbəqədər təhsilin inkişafı ilə əlaqədar olaraq müxtəlif istiqamətli dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi, təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyəti, təhsil qanunvericiliyinin icrası, məktəbəqədər təhsildə dövlət standartlarına riayət olunması, məktəbəqədər təhsilin məzmununda yeniliklərə nail olunması günümüzün əsas prioritetlərindəndir. Məktəbəqədər təhsil sisteminin fəaliyyətini və onun inkişafını təmin edən normativ hüquqi bazanın yaradılmasıyla yanaşı, müəyyən məsələlər üzrə təkliflərin hazırlanması, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, ümumtəhsil müəssisələrinin uyğun bölmələrində və qısamüddətli təlim qruplarında işin təşkilinin təmin olunması, təhsil üzrə milli məzmun standartlarının hazırlanması həmin vacib məsələlər sırasındadır.

Uşaq üçün ilkin sosial mühit ailədir. Hər bir uşaq öz inkişafı üçün özünəməxsus sosial inkişaf şəraiti yaratmış olur. Bu şəraitə əsasən o yaşayır, inkişaf edir, cəmiyyət həyatında iştirak edir. Tərbiyə işinin ilkin olaraq ailədən başladığını bilirik. Deməli, bu işin mütəşəkkilliyinin qurulması da elə ilkin olaraq ailədən başlamalıdır. Əks halda qarşıya qoyulan bu məqsədə nail olmaq mümkün olmaz. Övlad tərbiyə etmək ciddi və bir o qədər də məsuliyyətli bir işdir. Bunun öhdəsindən isə hər ailə layiqincə gələ bilmir. İşin öhdəsindən layiqincə gəlməkdən ötrü gərək həm ana, həm də ata öz məsuliyyətini dərk etsin, öz fikrini, diqqət və iradəsini məhz

bunun üzərində cəmləmiş olsun. Ailə başçıları-
nın öz valideynlik vəzifələrinin məsuliyyətini
hər zaman hiss etmələri və bu işi fəal surətdə,
məqsədli şəkildə yerinə yetirmələri ailə tərbiyə-
si işində müvəffəqiyyət qazanmağın ilkin əsası-
dır. Lakin günümüzün aktual problemlərindən
biri də budur ki, əksər valideynlər bu məsuliyyəti
dərək etmir, işin ciddiliyətini anlamır, övlad-
larını səhv yöndə tərbiyələndirirlər. Ailə tər-
biyəsində olan uğursuzluqların səbəbləri vali-
deynlərin düzgün tərbiyə üsul və vasitələrini bil-
məməsi, yaxud da bildiyini düzgün istiqamətdə
istifadə etməməsi ilə bağlıdır. Nəticə olaraq isə
bir çox pedaqoji səhvlər buraxılmış olur ki, bun-
ların da gələcəkdəki daha böyük məsələlərdə
qarşısını almaq mümkün olmur. Məsələn, erkö-
yün uşaq böyüdən ailə hər daim onun istədiyini
etməyə çalışır, heç kimin onun xətrinə dəymə-
məsi üçün əlindən gələni edir, nəticə olaraq isə
uşaq “olmaz”, “yox” anlayışını bilmir və ya qə-
bul etmir. Bu uşaqların valideynləri isə uşağa
həddindən artıq qayğı, diqqət göstərməsi ilə nə-
zərə çarpırlar. Ancaq bu qayğı düzgün və nor-
mal dərəcədə ifadə olunmadığından xeyir deyil,
öz zərəri ilə tərbiyə işinə yanasmış olur.

Bəs, ümumiyyətlə, uşaqların tərbiyəsində
yol verilən bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün
hansı üsul və yollardan istifadə oluna bilər?

1. Uşaqların tərbiyə işindən danışırıqsa,
ilk növbədə, əxlaq tərbiyəsində diqqət yetirməli-
yik. Belə ki, bu zaman uşaqların intizamsızlığı
diqqəti cəlb edən məqamlardandır. Bu danılmaz
faktdır ki, intizam olmayan yerdə heç bir müs-
bət keyfiyyətdən, tərbiyədən söhbət gedə bil-
məz. Uşaqların intizamlılığını təmin etmək üçün
ailənin xüsusi gündəlik rejimdən istifadə etməsi,
buna həm özlərinin, həm də uşaqların əməl et-
məsinə təmin etmək vacibdir. Buraya uşaqların
vaxtında yatıb, vaxtında durması, vaxtında işlə-
rini görməsi, öz işlərini düzgün ardıcılıqla yola
qoyması və s. aid edilir. Araşdırmalar göstərir
ki, hər uşağın qarşısında eyni tələblərin qoyul-
ması və bunlara hamının eyni dərəcədə əməl et-
məsi, xüsusi nəzarət ilə buna diqqət yetirilməsi
uşaqlar arasında möhkəm nizam-intizamın ya-
ranmasına səbəb olur.

2. İkinci tərəfdən valideynlərin uşaqlar
üzərində düzlük və doğruluğun tərbiyə olunma-
sına ciddi və məsuliyyətlə yanaşmaları olmalı-
dır. Əgər söhbət düzlük və doğruluqdan gedirsə,

elə, ilk növbədə, buna valideynlər özləri əməl
etməyi bacarmalıdır. Valideynlər özləri nü-
munə olmalı, nə uşaqlarına, nə də digərlərinə
qarşı yalan danışmamalı, bir-birini aldatmağa
çalışmamalıdır. Valideynlər, həmçinin peda-
qoji maariflənməyi də bacarmalıdır. Onlar
müxtəlif elmi-pedaqoji ədəbiyyatlarla tanış ol-
malı, nümunə olaraq onlardan istifadə etməlidir-
lər. Düzdür, bu nümunə hər şəxsə eyni effekti-
ni göstərə bilməz, lakin qazanılmış təcrübə az
da olsa, öz təsirini göstərmək iqtidarındadır.

3. Valideynlər öz uşaqlarında yoldaşlıq və
dostluq hissinin yaranması və möhkəmlənməsi-
nə çalışmalıdırlar. Buna nail olmağın ən unikal
yolu ailədə bu hisslərin əvvəldən formalaşdırıl-
masıdır. Ailə üzvlərinin bir-birlərinə qarşı səmi-
mi, dostyana davranması müsbət yöndə təsir
edən amillərdəndir. Ailədə uşaqların dostluq və
yoldaşlığını düzgün qurmağı bacaran valideyn,
uşağının artıq ailədən kənar qonşularla, bağça
və sinif yoldaşları ilə münasibətlərini bu yolda
qurmaqları üçün əhəmiyyətli təsir göstərir.
Uşaqların bu məzmununda ünsiyyətdə olduğu di-
gər uşaqlarla birlikdə oynamaqları, birlikdə gə-
zintilərdə iştirak etmələri, yaşlarına uyğun han-
sısa məzmununda danışıqları, öz yeməklərini bir-
birilə paylaşmaları yoldaşlıq münasibətlərinin
yaranması üçün ilkin başlanğıcdır.

4. Valideynlər öz uşaqlarına sadəlik, səmi-
milik, təvazökarlıq kimi hissləri aşılmalıdırlar.
Təbii ki, ilk növbədə, valideynlər buna özləri də
əməl etməli, öz danışıqlarında təvazökar, səmi-
mi və sadəliyi ilə uşaqlarına nümunə olmalı-
dırlar. Lakin etiraf etmək doğru olardı ki, son
zamanlar təvazökarlıqdan uzaq olan hallar – in-
sanların dəbdəbəli geyinməyi, bahalı əyləncə
mərkəzlərində olmaqları, son model telefonlar-
dan istifadə etməsi, həmçinin bunları digər in-
sanlara da nümayiş etdirmək məqsədilə xüsu-
silə, göstərmək üçün yollara əl atması və s. daha
çox nəzərə çarpan hallardandır. Birmənalı şəkil-
də, bunların aradan qaldırılmasına çalışılırsa,
uşaqlarda da bunu öz qaydasında təlqin etmək
mümkündür.

5. Hər bir valideyn öz uşağını qayğıkeşli-
lik və diqqətlik ruhunda tərbiyə etməlidir. Yal-
nız ətrafında qayğıkeş insanlar olan uşaqlarda
bu hisslər formalaşmış olur. Onlar uşağa, yaşlı-
ya qarşı diqqətli olmalı, hər fürsətdə insanlara
kömək etməyi bacarmalı, laqeyd olmamalıdır-

lar. Uşaqlarda tək insana deyil, hər canlıya – bitkiyə, heyvana da qayğıkeşliliyi təbliğ etmək lazımdır. Onlar heyvanlara qarşı diqqətli olmalı, onlara qarşı tamamilən şiddətdən uzaq durmalı, əksinə, onlara yuva qurub, yemək, su verməyi bacarmalı, heyvanları da sevməlidirlər.

6. Valideynlər uşaqlarının səliqəlilik ruhunda tərbiyə olunmasına nail olmalıdırlar. Səliqəlilik, ilk növbədə, şəxsin daxilindən gələn bir hissdır, bunu aşılamaq üçün isə ilkin olaraq uşaq özünəqulluq qaydalarına əməl etməlidir. Uşaq erkən yaşlarından üst-başını səliqəli saxlamağı bacarmalı, gün ərzində iki dəfə dişlərini fırçalamalı, yemək yeməzdən əvvəl əllərini yumalı, vaxtlı-vaxtında duş almalı, öz yatağını özü yığışdırmalı, götürdüyü əşyaları yerinə qoymalı, geyimlərini səliqə ilə qarderobuna yığmalı, lazım olduğu təqdirdə kömək alaraq bunları yerinə yetirməlidir. Zamanla isə artıq uşaqların sərbəstliyinə də imkan verməli, bu işdə isə sadəcə olaraq, onlara istiqamət verilməlidir.

7. Valideynlər uşaqlarının humanizm və ədalətlik ruhunda tərbiyə olunması üçün çalışmalıdırlar. Uşaqda humanizm mövqeyinin olması üçün əsas məsələ onlarda sevgi hissinin olmasıdır. Uşaqlar insanları sevməyi, onların fikirlərini dinləməyi, hörmət etməyi, onlarla birgə zaman keçirib ünsiyyət qurmağı bacarmalıdırlar.

8. Valideyn öz uşağını əməyə, əmək adamlarına məhəbbət, əməksevərlik ruhunda tərbiyə etməlidir. Uşaqların ilkin olaraq, əmək vərdisləri onların öz yerini yığışdırması, oyunaqlarını yerbəyer etməsi, özünəqulluq işlərini yerinə yetirməsi aid edilir. Mütəmadi olaraq yerinə yetirilən bu işlər zamanla uşaqlarda vərdiş və alışqanlıq halını almış olur. Onlarda əməyə sevgi hissi aşılanmalıdır. Əməklə bərabər, uşaqlar əməkçi insanları da sevməlidirlər. Heç zaman əməyə, əməkçi insana xor baxmamalı, onlara qarşı sevgi və hörmət hissi ilə rəftar etməyi bacarmalıdır. Valideyn özü də nümunə olmalı, bu məzmununda uşaqları istiqamətlənməlidir.

9. Valideynlər uşaqlarını vətənpərvərlik ruhunda böyütməlidirlər. Gözünü ailədə dünyaya açan uşaq elə vətən sevgisini də ilkin olaraq məhz ailədə görmüş olur. Bu yaşda uşaqlar öz vətəninin hara olduğunu bilməli, bayrağını tanımalı, ölkəsi haqqında elementar məlumatlara malik olmalıdır. Uşaq öz vətəninin ana qədər dəyərli, əziz olduğunu bilməli, böyüklərindən eşit-

diyi “Vətəni qoruyan” şəxsin tək yurdun əsgəri deyil, bu torpağın suyunu içib, çörəyini yeyən hər bir vətəndaşın olduğunu zaman-zaman müxtəlif stiuaasiyalarla anlamalıdır.

10. Valideynlər uşaqlarını milli ruhda, milli adət-ənənələrə sadıq hisslərlə böyütməlidirlər. Uşaqlar milli adət-ənənələrin nə olduğunu və necə yerinə yetirildiyini elə ailədə görərək böyüyürlər. Adətlər bir xalqın keçmişindən bu günə qədər gəlib çıxıbsa, deməli, bu, adətə maraq və diqqətin hələ də mövcud olması ilə bağlıdır. Uşaqlar öz milli bayramlarımızı tanımalı və adətlərini də yerinə yetirməlidirlər. Kiçikyaşlı uşaqlar, xüsusilə, Novruz bayramının adətlərini sevir. Onlar üçün papaq atmaq, yumurta boyanmasını həvəslə izləmək, hətta, bəzən özlərinin də yerinə yetirməsi, tonqal qalananda onun ətrafında olması, tonqal üçün çır-çırçı daşımaları, bayramda qonaq gedilməsi və s. xüsusi maraq və böyük istəklə yerinə yetirilən adətlərdəndir.

Sistemləşdirilmiş bu başlıqlar sadəcə görülməli biləcək işin bir qismini təşkil edir. Tərbiyədə yol verilmiş nöqsanları aradan qaldırmaq üçün mütləq hər kəs səfərbər olmalı, müsbət yöndə dəyişiklik üçün hamı əlindən gələni etməyə çalışmalıdır. Çiçəklənən gələcək üçün çəkilən hər bir əmək öz faydasını mütləq ki, bir gün göstərmiş olacaq.

Problemin aktuallığı. Böyüməkdə olan gənc nəslin tərbiyəsi hər zaman cəmiyyətin maraq və diqqətini cəlb etmiş, bu məsuliyyəti dərk edən hər kəsin narahatlığına səbəb olmuşdur. Hər bir uşağın ilkin tərbiyəsi məhz ailədə başlayır, ona görə də ailədə qurulan tərbiyə işi düzgün əsaslar üzərində formalaşdırılmalıdır. Tərbiyə işi hər kəsdə müsbət yöndə inkişaf etmir, bu prosesin düzgün üsul və yollarını bilməyən hər kəs səhvlərə yol vermiş olur ki, bu da zamanla öz fəsadlarını göstərir. Vacib olan isə bu səhvlərin aradan qaldırılması üçün ən uyğun üsulları tapa bilməkdir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ailədə uşaqların tərbiyəsində yol verilən nöqsanları aradan qaldırmaq üçün bir neçə üsul göstərilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işində ailə tərbiyəsində yol verilən nöqsanların aradan qaldırılması üçün üsul və yollar sistemləşdirilmişdir. Bundan tərbiyə işini həyata keçirən hər bir şəxs nəzəri və praktik cəhətdən istifadə edib tətbiq edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Əliyeva N.R. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların ailədə tərbiyəsi.- Bakı: ADPU, -2018.
2. Əliyeva N.R. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların ailə tərbiyəsində baş verən yanlışlıqlar və onların aradan qaldırılması yolları. -Bakı: ADPU,- 2021
3. Makarenko A.S. Valideynlər üçün kitab. / A.S. Makarenko -Bakı: Azərtədrisnəşr, -1964.

E-mail: ayshn.ehmedova24@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.*, **Y.X. Məmmədova**,
ped.ü.fəls.dok., **dos. T.B. Sadıqova**

Redaksiyaya daxil olub: 01.03.2023